

ISTORIA BISERICII ȘI A RELIGIILOR ÎN ISTORIOGRAFIA DIN ROMÂNIA DUPĂ 1989

Așa cum a venit, începând din 1944, acel dirijism, bine articulat, care a marcat evoluția sistemului politic, social, economic și spiritual al țărilor ocupate de Armata Roșie, prin care s-a implementat modelul sovietic în spațiul est-european, tot așa de neașteptat, în împrejurări internaționale complexe au avut loc și revoluțiile țărilor din această zonă prin care s-a înlăturat sistemul comunist în anul 1989.

În decurs de câteva luni s-a pus capăt monopolului politic al partidului unic, ideologiei rigide a acestuia și libertatea a renăscut în toată Europa Răsăriteană.

După ce aproape jumătate de secol Biserica a fost marginalizată, tolerată, chiar din momentul prăbușirii totalitarismului asistăm la o efervescentă manifestare a vieții religioase din România, la o revigorare a credinței și a manifestărilor religioase, semn clar al ruperii zăgazului ateismului oficial.

La recensământul din 1992, 19.760.135 din populația țării de 22.760.449 locuitori s-au declarat credincioși ortodocși, reprezentând 86,8%, 1.144.820, catolici, 801.577 reformați, 228.377, greco-catolici, iar restul, neoprotestanți, musulmani etc., existând oficial, la acea dată, 15 culte religioase¹.

Au fost înființate noi instituții de învățământ teologic mediu și mai ales superior.

Viața religioasă, Biserica au reintrat în primplanul societății românești, reaşezându-se în rosturile ei firești, iar istoria acestora s-a însumat, ca parte integrantă, istoriografiei naționale. Argumentele în sprijinul acestei aserțiuni constau în mulțimea de studii și articole, materializate în cărți și articole elaborate nu numai de teologii de pe lângă institutele de profil și de cunoscuți ierarhi ai bisericilor din România ci, spre deosebire de perioada 1944-1989, de cercetători și cadre didactice universitare din mai toate centrele academice și universitare au abordat, cu rezultatele notabile, această tematică ocultată de vechiul regim.

Astfel au fost cazuri, și nu puține, când reviste istorice consacrate au acordat un spațiu larg tematicii privind biserica și viața religioasă. *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca*, pe anul 1992, într-un larg spațiu, având genericul „Religie și Societate”, publică 11 studii pe această temă, elaborate de istorici laici, totalizând un număr de pagini ce depășesc celelalte teme. La fel, *Sargetia*, Acta Musei Devensis, de la Deva, numărul din 1992-1994, cuprinde mai multe studii interesante privind viața bisericească a românilor hunedoreni.

Această largă dimensiune editorială a produs un reviriment foarte vizibil în istoriografia românească contemporană, ilustrat foarte clar în capitolele speciale din *Bibliografia Istorică a României*, volumele VIII și IX, care cuprind scrierea istorică a anilor 1989-1999.

O proliferare evidentă au cunoscut revistele și publicațiile teologice. Pe lângă cele 6 reviste care au existat înainte de 1989 (*Glasul Bisericii*, *Mitropolia Moldovei și Bucovinei*, *Mitropolia Ardealului* (azi *Revista Teologică*), *Mitropolia Banatului* (azi *Altarul Banatului*), *Telegraful Român* de la Sibiu) au apărut noi periodice: *Vestitorul Ortodox* și *Chemarea credinței* la București, *Cuvânt și suflet* la Iași, *Învierea* la Timișoara, *Renașterea* la Cluj, *Legea românească* la Oradea, *Tomisul ortodox* la Constanța, *Credința străbună* la Alba Iulia, *Credința românească* la Baia Mare, *Lumină lină* la Argeș, *Călăuza ortodoxă* la Galați, *Luminătorul* la Chișinău etc.².

Parcurgând volumele VIII și IX ale *Bibliografiei Istorică a României* vom găsi și alte periodice teologice, publicate de unele eparhii nou înființate, sau de preoți din parohii cu mai mari posibilități spirituale și materiale, astfel că noi am putut înregistra 32 de reviste teologice editate în limbile română, maghiară și germană. Numărul acestora este însă și mai mare, deoarece nici noi nu le-am putut depista pe toate.

Pe lângă acele studii publicate în periodice sau în culegeri de articole au fost tipărite și un mare număr de cărți consacrate unei largi palete tematice, toate grupându-se în problematica acestei comunicări și având ca autori, înalți ierarhi ai bisericii ortodoxe (Patriarhul Teoctist, mitropolitul Antonie Plămădeală, arhiepiscopul Bartolomeu al Clujului, profesorul academician Dumitru Stăniloae, profesorul Mircea Păcurariu) sau istorici consacrați din țara noastră.

¹ Mircea Păcurariu, *Situația confesională a României după 1989*, în *Revista Teologică*, 1995, 5, nr.4, p. 81-85.

² Idem, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, 1997, p. 527.

De mare importanță pentru istoriografia contemporană este și efortul de reeditare a unor opere de referință, publicate înainte de 1944 și retipărite după 1989. Amintim aici importanta lucrare a lui Nicolae Iorga *Istoria Bisericii Românești*, apoi *Biserica mărturisitoare*, o culegere de studii realizată de Teodor M. Popescu, precum și *Istoria bisericească a românilor ardeleni* a profesorului Ioan Lupăș.

O scurtă analiză statistică a studiilor publicate cu privire la istoria ecleziastică și viața religioasă din România în perioada 1944-2000 poate deveni relevantă pentru a aprecia cantitatea și calitatea acestora în ipostazele politice determinate.

Dacă luăm, comparativ, volumul VI, apărut în 1985, vom observa că acesta are, în total, 260 de titluri consacrate temei noastre, în timp ce volumul VIII, tipărit în 1995, are 485 de titluri, iar cel din 2000, un număr de 930 titluri. Creșterea numărului de studii este evidentă, aproape dublându-se din 5 în 5 ani.

În volumul din 1985 cele mai multe studii s-au „ascuns” la capitolul *Monumente istorice. Biserici*, în timp ce la volumele de după 1989, scrierea teologică se diseminează în epocile istorice, cum e normal și logic, în subcapitolele privind istoria bisericii și a religiilor.

Remarcăm și faptul că volumele VIII și IX au mai multe capitole consacrate temei noastre, incluzând și istoria bisericii și a personalităților ecleziastice din istoria universală, capitol care include 123 de studii.

Din totalul de 930 titluri cuprinse în volumul IX al *Bibliografiei Istorice a României* (1994-1999), 730 au fost editate în limba română, 113 în maghiară, 31 în germană, 28 în franceză și 12 în limba engleză, ceea ce ilustrează posibilitatea exprimării libere în limbile minorităților naționale a cultelor religioase oficiale din România, precum și tendința unor autori de a-și publica studiile în limbile de circulație universală pentru a fi accesibile unor cercuri mai largi de cititori.

Dacă focalizăm analiza asupra conținutului lucrărilor vom observa, în primul rând, o diversitate tematică extrem de largă. Apoi iese în evidență fluxul de sacralitate imprimat acestor studii atât de istorici, cât mai ales de teologi, conformându-se ideilor promovate de unii învățați, care consideră că statutul disciplinei de istoria bisericii trebuie să fie istoric, dar și teologic, istoric ca metodologie și teologic ca spirit creștin³.

După o apreciere sumară a studiilor realizate în epoca postcomunistă se poate constata că, în capitolele de istoria bisericii și a religiilor, balanța s-a înclinat mai mult spre Biserica în ipostază de instituție, contribuția acestora în apărarea societății românești de-a lungul veacurilor, în sublinierea valorilor spirituale, în ctitorirea și conservarea monumentelor sacre (arhitectură, pictură, orfevrărie, odăjdii etc.), istoria învățământului teologic, manuscrise și carte religioasă etc. și mai puțin asupra vieții religioase, a substanței fenomenului religios, a procesului intens de trăire interioară sacră care, în anumite situații, pe scara evoluției umane, influențează procesele istorice.

Oricum, bilanțul creației din domeniul analizat de noi este deosebit de pozitiv, atât prin numărul cât și prin calitatea și varietatea tematică, fapt ce îndreptățește cuprinderea acestuia în tezaurul informativ și ideatic al istoriografiei naționale.

FELICIA HRISTODOL – GHEORGHE HRISTODOL

A N E X Ă

Repartizarea studiilor consacrate istoriei bisericești, religiilor și artelor sacre în *Bibliografia Istorice a României*

Vol. VI 1979-1984 [pentru comparație]

BI	Studii de sinteză (Capitolul nu era divizat)	8 fișe	rom	7
BII 6	Continuitatea autohtonilor Sec. IV-VIII	30 fișe	magh	1
BIII 1e	Istoria medie. Istoria bisericii	90 fișe	rom.	79
			magh.	8

³ Cezare Alzati, *În inima Europei. Studii de istorie religioasă a spațiului românesc*, Cluj-Napoca, 1998, p. 171.

			germ.	3
BIV 1f	Istoria modernă și contemp. Istoria bisericii	7 fișe	rom. magh.	6 1
BV 1f	Istoria modernă. Istoria bisericii	8 fișe	rom.	8
BVI 1b	Istoria contemporană	2 fișe!	rom.	2
B VIII 4b	Istoria culturii și civilizației. Monumente istorice. Biserici	115 fișe	rom. magh. germ.	107 3 5

TOTAL 260 titluri

Vol. VIII 1989-1994

BI4	Sinteze	92 fișe	rom. magh. engl. germ.	64 17 9 2
BII 5d	Istoria veche. Perioada romană. Viața cultural religioasă	3 fișe	rom.	3
BII 6	Continuitatea autohtonilor. Sec. IV-VIII	22 fișe	rom.	22
BIII 1d	Istoria medie. Istoria bisericii și a religiilor	104 fișe rom.	magh. engl. franc. germ.	63 41 8 2 2
BIV 1d	Istoria modernă și contemp. Istoria bisericii	14 fișe	rom. magh. engl.	11 1 2
BIV 2b	Personalități ecleziastice	56 fișe	rom. magh. germ. fran. engl.	45 8 1 1 1
BV 1d	Istoria modernă. Istoria bisericii	22 fișe	rom. magh. germ. engl.	16 1 3 2
BVI 1b	Istoria contemporană. Istoria bisericii și a religiilor	25 fișe	rom. magh. germ. franc.	16 6 2 1
BX 4b	Istoria culturii și civilizației. Monumente istorice, biserici, mănăstiri. Biserici, picturi, icoane	114 fișe	rom. magh. engl. franc.	90 14 8 2
CVIII 1	Istoria culturii și religiilor universale. Studii de istoria culturii și artei	28 fișe	rom. magh. franc.	18 9 1

CVIII 2	Personalități ale culturii	4 fișe	rom.	2
			magh.	2
CVIII 3	Istoria bisericii.			
	Personalități ecleziastice	1 fișă	rom.	1
	TOTAL	485 fișe	(din care 146 magh.)	

Vol. IX 1994-1999

BI 4	Sinteze	104 fișe	rom.	78
			magh.	16
			germ.	4
			franc.	1
BII 5d	Istoria veche. Perioada romană. Viața cultural-religioasă	15 fișe	rom.	14
			franc.	1
BII 6	Continuitatea autohtonilor. Sec. IV-VIII	29 fișe	rom.	27
			germ.	1
			franc.	1
BIII 1d	Istoria medie. Istoria bisericii și a religiilor	192 fișe	rom.	136
			magh.	31
			germ.	8
			franc.	9
			engl.	7
BIV 1d	Istoria modernă și contemp. Istoria bisericii	18 fișe	rom.	12
			magh.	3
			engl.	1
			germ.	1
			franc.	1
BIV 2b	Personalități ecleziastice	196 fișe	rom.	167
			magh.	25
			germ.	3
			franc.	1
BV 1d	Istoria modernă. Istoria bisericii	42 fișe	rom.	37
			magh.	1
			engl.	1
			germ.	1
			franc.	1
BVI 1b	Istoria contemporană. Istoria bisericii și a religiilor	46 fișe	rom.	40
			magh.	4
			engl.	1
			germ.	1
BX 4b	Istoria culturii și civilizației. Monumente istorice. Biserici. Mănăstiri. Picturi. Icoane	198 fișe	rom.	157
			magh.	23
			germ.	11
			franc.	7
CVIII 3	Istoria bisericii. Personalități ecleziastice	90 fișe	rom.	71
			magh.	10
			franc.	6
			engl.	2
			germ.	1

TOTAL 930 fișe din care rom.		746
	magh.	113
	germ.	31
	franc.	28
	engl.	12

**L'HISTOIRE DE L'ÉGLISE ET DES RELIGIONS DANS L'HISTORIOGRAPHIE ROUMAINE
D'APRÈS 1989**

RÉSUMÉ

À partir du constat sur la manifestation effervescente de la vie religieuse en Roumanie, après 1989, suite à l'abandon de l'athéisme propre à la dictature communiste, les auteurs de la ci-présente étude surprennent le revirement de la foi chez les Roumains et une certaine diversification des actions religieuses. L'investigation de ce phénomène vise de divers aspects institutionnels et, étroitement liée à ceux-ci, la réorientation de l'historiographie nationale sur l'ensemble des problèmes. Dans l'annexe de notre étude, nous offrons, à partir de la base de données de la Bibliographie historique de la Roumanie, une répartition des ouvrages dédiés à l'histoire de l'Église, aux religions et aux arts.